

# Herta Maurer-Lausegger, *Orodje s koroških podstrešij*

*O saneh ... / Über Schlitten ...*

Klagenfurt/Celovec, 1999

Jožica Škofic

V Celovcu sta v začetku leta 1999 izšli dve videokaseti s prilogama dialektologinje in etnologinje Herte Maurer-Lausegger z Inštituta za slavistiko Univerze v Celovcu. Izdala ju je Mohorjeva družba – Hermagoras Verlag Celovec/Klagenfurt, Ljubljana, Wien. Obe deli sta nastali v okviru projekta Raziskovanje slovenskih narečij na Koroškem (Dialektdokumentationen – Narečne dokumentacije).

Lažje sledenje narečnemu pripovedovanju v filmu omogočata prilogi videofilmoma – knjižici, ki »/.../ vsebuje/ta/ podatke o sodelavcih projekta, kratek oris jezikovnega položaja v Slovenjem Plajberku in portret pripovedovalca. Sledijo tehnične in metodološke pripombe o nastanku dokumentarca, ki je sad sodelovanja s slovensko govorečo profesionalno ekipo /.../.« V obeh knjižicah je v uvodnem delu predstavljena narečna transkripcija, ki tudi nestrokovnjakom omogoča branje narečnega besedila, ki spremlja avdiovizualni prikaz. Narečno besedilo (na lihih straneh) ima v knjižicah še prevod v (knjižno) slovenščino (na sodih straneh), kar na eni strani omogoča lažje razumevanje prebranega oz. slišane, na drugi strani pa tak zapis opozarja tudi na skladenjske razlike med narečnim – govorjenim jezikom (plajberškim govorom koroškega rožanskega narečja) in prevodom v knjižni jezik. Slikovno gradivo v knjižicah pa popelje bralca skupaj z besedilom v okolje, v katerem sta filma nastala oz. v katerem se govori predstavljeni govor z obravnavano terminologijo.

Film *Orodje s koroških podstrešij* je nastal ob koncu razstave o kmečkem orodju, ki je bila poleti 1998 v Ožekarjevem stogu v Podnu. V njem je predstavljena narečna terminologija za kmečko orodje, kot jo je posredoval domačin, kmet Lenci Tschertou, p. d. Najek, iz Slovenjega Plajberka, zagotovo zelo nadarjen pripovedovalec in odličen poznavalec domačega orodja, njegove rabe in izrazja za vse to.

Videofilm se začne z veznim besedilom v slovenskem knjižnem jeziku, kot se govori na avstrijskem Koroškem, v katerem je na kratko predstavljen kraj in življenje v njem, razstava, ob kateri je nastal dokumentarec, in pripovedovalec.

Pripovedovalec tako predstavi: škarje za striženje ovac, brano, cajno, grablje in vile, kose in srpe, sejalni prt in rešeto, košek in krošnjo, vprežne in samotežne gare, pluge (ob tem opiše tudi pridelovanje krompirja), voz in nazadnje strašilo. Predstavlja ne le strokovna poimenovanja naštetih predmetov, pač pa tudi poimenovanja njihovih delov in način, kako so jih uporabljali.

V prevodu narečnega besedila v knjižno slovenščino so poleg nekoliko drugačnega besednega reda, ki je v narečju pač posledica govornosti (ne pisanosti), tudi nekateri »stavčni elementi« (zapisani v oglatem oklepaju), ki jih govorec opuš-

ča in ki so vključeni v prevod »zaradi lažje berljivosti« – čeprav se zdi, da tovrstne spremembe v prevodu pravzaprav niso potrebne, npr. *t'ole je wəd'i:r, č'ir je qá:mən notr'e in wod'a, da qá:mən b'ol wó:jstər wstà:ne. [-] > Tole je 'vodir' [=oselnik] s kamnom in vodo, da ostane kamen bolj oster. [brušenje kose]* (str. 23–22) ali *in zrà:wən so pa pá:ntə > In zraven so pa [železni] okovi* (str. 19–18) ali *nù:calə so jo pa t'udə wtrɔc'ə, so nosí:lə wod'o: dəwà:wcam na pù:le > Uporabljali so jo pa tudi otroci, [ki] so delavcem na polje nosili vodo* (str. 21–20). Nekateri narečni izrazi, ki so v prevodu najprej le poknjženi, so nato še dodatno razloženi, npr.: *wəd'i:r > 'vodir' [=oselnik], xá:bo > 'habo' [=perut, krilo], qrù:qwa > 'krukva' [=kljuka]* (str. 23–22). Velika začetnica v narečnem zapisu ni uporabljena – ločila, tudi končna, pa so seveda postavljena – kar tudi omogoča pravilno branje oz. razumevanje členitve besedila na povedi (morda pa bi vendarle kazalo zapisovati veliko začetnico za označitev lastnih imen). V prevodu so v oglatem oklepaju zapisane tudi didaskalije, torej kratki komentarji o tem, kaj govorec počne, npr. *[brušenje kose]* na str. 22.

Videofilm *O saneh*, nastal je pozimi 1999, v katerem so avtorji želeli predstaviti oz. dokumentirati predvsem zimsko kmečko orodje, se metodološko nekoliko razlikuje od prvega tu predstavljenega filma:

- snemanje poteka na različnih prizoriščih (kmetija, gozd, pot v gozd),
- nekateri delovni postopki so predstavljeni dejavno in spremljani s sprotnim komentarjem (govorno dejanje je kljub prisotnosti več oseb hote monološko), kar daje opisu veliko dinamiko, saj govorec ne le opisuje predmete in njihove sestavne dele, ampak ob tem, ko jih uporablja, pove tudi, čemu služijo, kako se jih uporablja, zakaj, kako se je to delo opravljalo nekoč ipd.,
- nekatere druge metodološke novosti pa so predstavljene na str. 9 spremlja-joče knjižice.

Ta drugačni način se seveda odraža tudi v narečnem zapisu (in prevodu v knjižno slovenščino na sodih straneh). Poglavlja so tu naslovljena večinoma z glagolniki: *Plajberški drvarji*, *Napreganje konja*, *'Rtiče' z opremo*, *Vpreganje konja v 'rtiče'*, *Nalaganje in spravljanje hlodov*. Sicer pa se narečni zapis in prevod v (knjižno) slovenščino metodološko ne razlikuje od zapisa v Orodju s koroških podstrešij.

Nazadnje pripovedovalec Lenci Tschertou predstavi še nekaj drugih predmetov, ki so jih uporabljali pri zimskem delu: *dereze*, *'žlefe'*, *težke 'žlefe'*, *samo-težne 'žlefe'*, *samo-težne sani*, *otroške sanke* – *'tafelce'*, *sani za prevažanje ljudi*, svoje pripovedovanje pa zaključí s komentarjem o uporabnosti konj danes in o nalaganju hlodov na kamion, ki je v novejšem času zamenjal konjsko vprego.

V knjižici je tudi Seznam narečnih izrazov (str. 54–56), ki v prilogi k Orodju s koroških podstrešij manjka, v katerem pa jezikoslovec pogreša predvsem narečni (fonetični) zapis besed s slovničnimi podatki, npr.: *žlefe – ogrodje sanic, pritrjeno z iglo na vprežne sani*.

Videodokumentacija narečja se je na Koroškem kljub pomanjkanju finančnih sredstev, na katero avtorica vedno opozarja, kot kaže, dobro uveljavila in kar vabi k tovrstnemu načinu zapisa tudi drugih slovenskih govorov.